

ИСТОРИЈСКА ТРИБИНА

ИСТРАЖИВАЊА МЛАДИХ САРАДНИКА
ИНСТИТУТА ЗА НОВИЈУ ИСТОРИЈУ СРБИЈЕ

Београд, 2016.

САДРЖАЈ

Предговор	7
<i>Душан Бојковић</i> Југословенски комунисти и српско питање у народнофронтовској фази (1935–1941)	11
<i>Александар Стојановић</i> Завод за принудно васпитање омладине у Смедеревској Паланци: старе контроверзе и нова тумачења	39
<i>Александар В. Милетић</i> Између два конгреса: Политички ставови Милована Ђиласа (1948–1952)	71
<i>Дејан Зеџ</i> Од узорног омладинца до бунтовника без разлога – популарне представе о фудбалерима у Југославији 50-их и 60-их година XX века	115
<i>Милан Игрутиновић</i> Југословенско-француски економски односи 50-их година 20. века	139
<i>Јован Чавошки</i> Поглед на југословенску несврстану политику из азијских архива: нови прилози историји односа Југославије и Трећег света	165
О ауторима	195

Др Јован ЧАВОШКИ, истраживач сарадник
Институт за новију историју Србије

УДК 327(497.1:5)"1950/1969"

**ПОГЛЕД НА ЈУГОСЛОВЕНСКУ НЕСВРСТАЊУ ПОЛИТИКУ
ИЗ АЗИЈСКИХ АРХИВА: НОВИ ПРИЛОЗИ ИСТОРИЈИ ОДНОСА
ЈУГОСЛАВИЈЕ И ТРЕЋЕГ СВЕТА**

АПСТРАКТ: Овај рад настоји да сумарно представи резултате ауторових истраживања у архивима НР Кине, Индије и Мјанмара, а који се посредно или непосредно дотичу анализа југословенске несврстане политике током 50-их и 60-их година 20. века. Аутор покушава да ова истраживања стави у општи контекст нових архивских сазнања о Хладном рату у Трећем свету и улози Југославије, Кине, Индије и Бурме (Мјанмара) у том периоду.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *архиви, Југославија, Азија, несврстаност*

Изненадно окончање Хладног рата крајем 80-их и почетком 90-их година прошлог века довело је и до убрзаног отварања бројних архива и публикавања бројне архивске грађе са обе стране тзв. „гвоздене завесе“. Истовремено, тај процес није само обухватао архивске институције бивших главних супарника биполарне конфронтације, већ се постепено простирао и на нешто слободнији приступ архивским документима земаља Трећег света, тзв. „треће стране Хладног рата“. Управо су ова нова открића допринела да ближе и детаљније спознамо ток и суштину кључних догађаја овог периода, нарочито када су се односили на велике сукобе и кризе (Корејски рат, кризе у Пољској и Мађарској, берлинска криза, криза у Конгу, кубанска ракетна криза, кинеско-индијски гранични конфликт, Вијетнамски рат, рат у Анголи и др.). На тај начин нам је било омогућено да се упознамо и упоредимо архивске материјале са све три стране Хладног рата, стварајући тако потпунију слику о глобал-

ним дешавањима од пре неколико деценија.¹ Овакви и слични научни трендови су нам указали на важност компаративног рада у међународним архивима и што шире спознаје кључних истраживачких проблема. Још једном је доказана неопходност сагледавања најразноврснијих примарних извора који нам пружају могућност да, не само конкретно већ и са више страна, анализирамо процес спољнополитичког одлучивања у различитим земљама, дајући тако одговор на кључно историјско питање зашто и како се нешто догодило, али нам је тиме и омогућено да поближе спознамо корене садашњих дешавања и да из тога извучемо озбиљну поуку за будућност.²

Када говоримо о водећим трендовима у досадашњим истраживањима Хладног рата, њих можемо поделити на неколико фаза.³ Узимајући у обзир чињеницу да су документи из архива западних земаља нешто раније почели да се објављују, нарочито кроз специјалне едиције какве су Спољни односи САД-а (*Foreign Relations of the United States*), Француска дипломатска документа (*Les Documents Diplomatiques Français*) или Британска документа о спољним односима (*British Documents on Foreign Affairs*), иако не у неком претерано великом обиму, природно је било да се у хладноратовској историографији пре свега развију студије политике западног блока.⁴ Као што смо већ

¹ У објављивању нових архивских извора из архива бившег Совјетског Савеза, Источне Европе, Западне Европе, Кине и САД-а предњачи вашингтонски Вудро Вилсон центар (Woodrow Wilson Center for Scholars) и његов Пројекат за међународну историју Хладног рата (Cold War International History Project) који је већ публикувао низ билтена, радних свезака и књига на различите теме из историје овог глобалног конфликта, а који су били обогаћени новом архивском грађом.

² Један од добрих примера успешне употребе архивских материјала из различитих земаља како би се свеобухватно анализирала историја Хладног рата јесте: Melvyn Leffler, Odd Arne Westad (eds), *The Cambridge History of the Cold War*, I–III (Cambridge: Cambridge University Press, 2010).

³ О теоријама и трендовима хладноратовских истраживања видети: Odd Arne Westad, *Reviewing the Cold War: Approaches, Interpretations, Theory* (London: Frank Cass Publishers, 2000).

⁴ Неке од студија о америчкој улози у Хладном рату: John Lewis Gaddis, *The United States and the Origins of the Cold War 1941–47* (New York: Columbia Uni-

навели, распад совјетског блока довео је до веће доступности архивских извора социјалистичких земаља, тако да су период 90-их, у много чему, обележиле студије спољне политике социјалистичких земаља, при чему су нарочито предњачиле књиге о догађајима у Источној Немачкој 1953. и 1958–1961, Мађарској 1956. и Чехословачкој 1968. године.⁵ Тек последњих деценију и по предност добијају, како у објављивању научних радова тако и у публикувању докумената, студије које се баве тематиком Хладног рата у Трећем свету. У том смислу, очигледну предност имају научне студије о спољној политици Кине, Индије и југоисточне Азије, а затим и студије које се баве политиком земаља Блиског истока и Африке.⁶ Овај нови тренд у истраживањима,

versity Press, 1972); John Lewis Gaddis, *We Now Know: Rethinking the Cold War History* (Oxford: Oxford University Press, 1998); John Lewis Gaddis, *The Cold War* (London: Penguin, 2005); Gabriel Kolko, *Confronting the Third World: United States Foreign Policy 1945–1980* (New York: Pantheon Books, 1988); Melvyn P. Leffler, *The Preponderance of Power: National Security, the Truman Administration, and the Cold War* (Stanford: Stanford University Press, 1992).

⁵ Неке од студија о совјетској улози у Хладном рату: Aleksandr Fursenko, Timothy Naftali, *Khrushchev's Cold War: The Inside Story of the American Adversary* (New York: W.W. Norton, 2006); А. А. Фурсенко, *Россия и международные кризисы: середина XX века* (Москва: Наука, 2006); Ilya Gaiduk, *Confronting Vietnam: Soviet Policy toward the Indochina Conflict 1954–1963* (Washington D.C., Stanford: Woodrow Wilson Center Press, Stanford University Press, 2003); Andreas Hilger (ed.), *Die Sowjetunion und die Dritte Welt: USSR, Staatssozialismus und Antikolonialismus im Kalten Krieg* (Munchen: R. Oldenbourg Verlag, 2009); Lorenz Luthi, *The Sino-Soviet Split: Cold War in the Communist World* (Princeton: Princeton University Press, 2008); Odd Arne Westad (ed.), *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance, 1945–1963* (Washington, D.C., Stanford: Woodrow Wilson Center Press, Stanford University Press, 1998); Vladislav M. Zubok, *A Failed Empire: The Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev* (Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2007).

⁶ Неке од студија о улози Трећег света у Хладном рату: Odd Arne Westad, *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005); Chen Jian, *Mao's China and the Cold War* (Chapel Hill: North Carolina University Press, 2001); Ragna Boden, *Die Grenzen der Weltmacht: Sowjetische Indonesienpolitik von Stalin bis Brežnev* (Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2006); J. N. Dixit, *Across Borders: Fifty Years of India's Foreign Policy* (New Delhi: Picus Books, 1998); Robert J. McMahon, *The Cold War on the Periphery: The United States, India and Pakistan* (New York: University of Columbia Press, 1994); Christian Ostermann, Christopher Goscha (eds), *Connecting Histories: Decolonization and the Cold War in Southeast Asia, 1945–*

заснован на документима из различитих светских архива који су постали доступни, сада се популарно назива „нова историја Хладног рата“ (New Cold War History).

Теоријске основе повећаног научног интересовања за улогу земаља у развоју у глобалној историји Хладног рата умногоме можемо пронаћи у два рада настала на прелазу 20. у 21. век која су визионарски предвидела важну улогу коју студије Трећег света могу одиграти у општој историографији Хладног рата. Управо су ови аутори постали заговорници једне свеобухватне децентрализације студија Хладног рата, чиме би фокус истраживања био померен од суперсила и њихових непосредних савезника ка другим деловима света који су одиграли подједнако важну геополитичку улогу у том сложенем мозаику хладноратовске конфронтације. Први такав рад написао је британски историчар норвешког порекла Од Арне Вестад, који је у анализи тзв. „три парадигме“ студија Хладног рата наговестио да ће правац будућих истраживања бити померен од блоковске политике и великих криза у односима два блока ка студијама улоге Трећег света, проучавању економских односа и улоге економије у развоју свих хладноратовских структура, до истраживања развоја нових технологија које су означиле постојање општег дисбаланса у технолошком утицају који су две суперсиле имале на сопствене савезнике и остатак света.⁷ Други рад је написао амерички историчар Тони Смит, а у њему је лансирао нову теорију односа унутар глобалног система, а то је теорија „периферизма“, односно периферног централизма, којом је редефинисао односе између центра тј. блокова и периферије тј. земаља ван блокова, стављајући и ове друге у центар светских дешавања. Он је дао већу улогу малим и средњим силама унутар биполарног поретка, већи значај њиховим активностима и утицајима, чинећи тако хегемонију двеју суперсила подоста растегљивим појмом. На тај

1962 (Washington, D. C., Stanford: Woodrow Wilson Center Press, Stanford University Press, 2009), итд.

⁷ Odd Arne Westad, "The New International History of the Cold War: Three (Possible) Paradigms", *Diplomatic History*, Vol. 24, No. 4 (Fall, 2000).

начин је истакао повећани утицај малих земаља на општу политику суперсила, што је довело до праве револуције у схватању природе међународних односа и односа између различитих чланова међународног система.⁸

Управо су ови нови светски истраживачки трендови, а нарочито истицање све веће улоге малих земаља које су се налазиле ван блокова, утицали да се и у Србији, као и у иностранству, посвети више пажње истраживањима важности југословенске улоге у Хладном рату, њене директне политике према оба блока и њене несврстане димензије која је путем великог утицаја на политичке и економске токове Трећег света допринела истакнутом профилу социјалистичке Југославије у међународним односима. Отварање водећих домаћих архива омогућило је да настану бројне студије којима се бацило више светла на историју југословенске улоге у Хладном рату, али је истраживање у важним међународним архивским институцијама створило је могућност да се кроз аналитичку интеракцију домаћих и страних докумената реконструише домаћа и значај те улоге и пружи достојна оцена њеног глобалног присуства.⁹ Управо су страни архиви, а овде издвајамо водеће кинеске, индијске и мјанмарске архиве у којима је аутор овог чланка истраживао, указа-

⁸ Tony Smith, "New Bottles for New Wine: A Pericentric Framework for the Study of the Cold War", *Diplomatic History*, Vol. 24, No. 4 (Fall 2000).

⁹ Неке од студија о југословенској улози у Хладном рату: Darko Bekić, *Jugoslavija u Hladnom ratu: Odnosi sa velikim silama 1949–1955* (Zagreb: Globus, 1988); Dragan Bogetić, Ljubodrag Dimić, *Beogradska konferencija nesvrstanih zemalja 1–6. Septembar 1961. Prilog istoriji Trećeg sveta* (Beograd: Zavod za udžbenike, 2012); Dragan Bogetić, *Jugoslavija i Zapad 1952–1955: Jugoslovensko približavanje NATO* (Beograd: Službeni glasnik SRJ, 2000); Dragan Bogetić, *Nova strategija spoljne politike Jugoslavije 1956–1961* (Beograd: ISI, 2006); А. Б. Едемский, *От конфликта к нормализации: советско-югославские отношения в 1953–1956 годах* (Москва: Наука, 2008); А. С. Аникеев, *Как Тито от Сталина ушел: Югославия, СССР и США и начальный период Холодной войны (1945–1957)* (Москва: ИС РАН, 2002); Lorejn Lis, *Održavanje Tita na površini: Sjedinjene Države, Jugoslavija i Hladni rat* (Beograd: BMG, 2003); Svetozar Rajak, *Yugoslavia and the Soviet Union in the Early Cold War: Reconciliation, comradeship, confrontation, 1953–1957* (London: Routledge, 2011); Aleksandar Životić, *Jugoslavija i Suecka kriza 1956–1957* (Beograd: INIS, 2008); Jovan Čavoški, *Jugoslavija i kinesko-indijski konflikt 1959–1962* (Beograd: INIS, 2009).

ли да је Југославија имала не само велики утицај на спољну и унутрашњу политику ових значајних азијских земаља већ је са великим занимањем, а и опрезом, у Пекингу, Њу Делхију и Рангуну праћено све што се дешавало у вези са спољном политиком Београда и могућим ширењем југословенског утицаја. Некада о међународном значају неке земље више говоре документа других земаља него што то могу посведочити документи из домаћих архива.

Народна Република Кина

Водећи државни архиви НР Кине дуго су били недоступни домаћим, а нарочито страним истраживачима. Ситуација је била нешто другачија у односу на провинцијске и градске архиве, као што је то случај са архивом града Шангаја, али су кључна документа централних државних и партијских органа, а нарочито у сфери међународних односа, чак и на овом нивоу остајала ван домашаја историчара. Са друге стране, НР Кина је често предњачила у односу на друге земље у публикавању архивске грађе која се односила на најважније списе водећих државних и партијских руководилаца (Мао Цедунг, Џоу Енлај, Лиу Шаоћи, Денг Сјаопинг),¹⁰ као и објављујући њихове исцрпне хронологије која је пратила свакодневна дешавања.¹¹ Иако ови важни зборници

¹⁰ *Jianguo yilai zhongyao wenxian xuanbian 1-20* (Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 1993-1998); *Jianguo yilai Mao Zedong wengao, 1-12* (Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 1987-1996); *Jianguo yilai Zhou Enlai wengao, 1-3* (Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 2008); *Jianguo yilai Liu Shaoqi wengao, 1-7* (Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 2005-2008); *Mao Zedong wenji, 1-8* (Beijing: Renmin chubanshe, 1998); *Mao Zedong xuanji, 1-4* (Beijing: Renmin chubanshe, 1991); *Mao Zedong waijiao wenxuan* (Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 1994); *Zhou Enlai waijiao wenxuan* (Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 1990); *Deng Xiaoping wenji, 1-3* (Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 2014).

¹¹ *Mao Zedong nianpu 1893-1949, 1-3* (Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 1993); *Mao Zedong nianpu 1949-1976, 1-5* (Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 2013); *Zhou Enlai nianpu 1949-1976, 1-3* (Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 1997); *Liu Shaoqi nianpu, 1-2* (Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 1996); *Chen Yi nianpu, 1-2* (Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 1996);

примарних извора не пружају одговоре на нека од кључних историографских питања, они ипак представљају извор од прворазредног значаја без кога се не може почети озбиљно истраживање унутрашње и спољне политике НР Кине. Пошто се често ради о документима који се налазе у Централном архиву у Пекингу, који је још увек затворен за истраживаче, њихов научни значај је тиме још већи и потпуно незаобилазан.

Међутим, крајем 2004. архив Министарства иностраних послова НР Кине (*Zhonghua renmin gongheguo waijiaobu dang'anguan*) предузео је до тада несвакидашњи потез масовног отварања (декласификовања) архивске грађе везане за период после оснивања Народне Републике 1949. године. У том првом таласу вео тајности скинут је са докумената из периода 1949–1955. а онда је то још два пута поновљено и на крају се дошло до 1965, чиме је више стотина хиљада страна докумената стављено на увид домаћој и страниј научној јавности. Нажалост, у последњих годину дана, услед непрофесионалног држања неких страних истраживача који су без дозволе архива кинеског МИП-а објављивали и јавно дистрибуирали копије докумената, дошло је до делимичног затварања и враћања (реклаификације) великог броја докумената, што је отежало даљи рад свих добронамерних истраживача. Ипак, аутор ових редова је успео да последњих година, као један од првих страних истраживача, прикупи довољно докумената за сопствена истраживања, али се још увек надамо да ће архивска грађа која је раније била доступна истраживачима то поново бити.

Без обзира на то, овим путем, у једном важном периоду, не само да је вео тајности био скинут са важних докумената дипломатске провенијенције која су настајала унутар самог министарства, као што су дипломатски телеграми или различите спољнополитичке анализе, већ су јавности постала доступна и нека од докумената која су стварана у другим државним

Deng Xiaoping nianpu 1904–1974, 1–3 (Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 2009).

институцијама, а која је кинески МИП добијао у међуинституционалној размени (ЦК КП Кине, Централна војна комисија, обавештајне службе, масовне организације, провинцијске власти и др.). Поред тога, историчарима су постале доступне и забелешке о разговорима које су највиши кинески руководиоци имали са различитим светским лидерима, међу којима предњаче лидери социјалистичког лагера и земаља Трећег света. Поред отварања архива МИП-а за истраживаче, ова институција је предузела и подухват публиковања зборника докумената о важним међународним конференцијама на којима је кинеска дипломатија одиграла истакнуту улогу, као што су биле Женевска и Бандуншка конференција 1954–1955, али и о историји успостављања дипломатских односа НР Кине са свим социјалистичким земљама, укључујући ту и Југославију, затим са капиталистичким (Велика Британија, Шведска, Холандија, Швајцарска, Финска) и азијским земљама (Индија, Бурма, Индонезија, Пакистан, Цејлон) у првим годинама после 1949.¹²

Чак и на основу површног прегледа докумената различите тематике и порекла можемо слободно закључити да нам ова, доскора сасвим недоступна документа разоткривају многе битне информације о спољнополитичком одлучивању у Пекингу првих петнаестак година постојања НР Кине, али и осветљавају везу између унутрашњополитичких дешавања и кинеских активности на светској позорници, нарочито у случају раста идеолошког радикализма и распадања совјетско-кинеског савеза.¹³ Што се тиче самих кинеско-југословенских односа, који нас овде и највише занимају, присутан је велики број докумената која осветљавају билатералне односе и, пре свега, прате раст југословенског утицаја на међународном плану. Тиме ова документа

¹² *1954 nian Rineiwa huiyi* (Beijing: Shijie zhishi chubanshe, 2005); *Zhongguo daibaotuan chuxi 1955 nian Wanlong huiyi* (Beijing: Shijie zhishi chubanshe, 2006); *Jiemi waijiao wenxian: Zhonghua renmin gongheguo jianjiao dang'anguan 1949–1955 nian* (Beijing: Zhongguo huabao chubanshe, 2005).

¹³ Успешна употреба нових кинеских архивских извора на ову тему у: Shen Zihua, *Leng zhan de zai zhuanxing: Zhong Su tongmeng de nei zai fenqi jiqi jieju* (Jiuzhou: Jiuzhou chubashe, 2012).

не само да осветљавају механизме доношења кључних одлука које су утицале на почетке и еволуцију кинеске политике према Југославији¹⁴ већ кроз њихове анализе можемо пратити и кинеске оцене југословенске унутрашње политике, економије, идеолошких проблема итд.¹⁵

Ипак, оно што се највише може приметити у документима из тог периода јесте истакнута димензија Трећег света у кинеској политици према Југославији, али и повећан интерес политике Пекинга према водећим несврстаним земљама 50-их и 60-их година (Индија, Бурма, Индонезија, Египат, Алжир и др.). Осим кратког периода између 1954. и 1958. када је изгледало да су југословенско-кинески односи у успону и да су две аутентичне револуције коначно пронашле заједнички језик у идеолошким и спољнополитичким питањима, у наредном периоду кинески поглед на Југославију, којим обилују и новодоступна документа, бива формиран око матрице идеолошког отпадника социјалистичког лагера, у чијем су настајању велику улогу одиграла кинеска унутрашњополитичка кретања и све специфичности односа Пекинга и Москве.¹⁶ У овом случају, посебна пажња је посвећивана и доминантном југословенском утицају у Бурми, за коју је и сама Кина била животно заинтересована.¹⁷

Осим кроз ову идеолошку призму, Југославија се, у већини случајева, јасно сагледавала и као утицајна „субверзивна сила“ којој је на простору афро-азијских земаља непосредан циљ био да поткопа или осујети совјетско-кинеске иницијативе и

¹⁴ Zhonghua renmin gongheguo waijiaobu dang'anguan (ZWD), 109-00580-01, „Zhongguo, Nansilafu jianjiao“ [Kinesko-jugoslovensko diplomatsko priznanje].

¹⁵ ZWD, 109-04010-01, „Zhu Nansilafu shiguan 1965 nian guanyu Nan neiwai xingshi zongjie“ [Opšti izveštaj ambasade u Jugoslaviji o jugoslovenskoj unutrašnjoj i spoljnoj situaciji 1965.g.].

¹⁶ ZWD, 109-02505-02, „Tietou fangwen Sulian, Bolierinuofu fangwen Nansilafu ji Su Nan guanxi“ [Титова посета СССР-у, Брежњевљева посета Југославији и совјетско-југословенски односи].

¹⁷ ZWD, 105-00846-02(1), „Miandian yu Nansilafu de guanxi“ [Односи Бурма-Југославија].

позиције.¹⁸ Без обзира на све, највише забринутости у Москви и Пекингу је изазивало велико лично поверење и аутентична популарност коју је Јосип Броз Тито уживао међу кључним афро-азијским лидерима, што је доста утицало и на извесну одмереност кинеске и совјетске пропаганде против Југославије међу земљама Трећег света. Ово је било очигледно током оштре идеолошке кампање лагера против Југославије 1958. и потоњег отказивања већ закључених економских аранжмана.¹⁹ Поред тога, извесна примамљивост југословенског социјализма изазивала је и искрену забринутост у Пекингу око идеолошке доследности комуниста у јужној и југоисточној Азији, нарочито међу индијским комунистима.²⁰

Специјални део новодоступних кинеских докумената представљају поверљиви извештаји и анализе који прате Титова вишемесечна путовања у различите земље Азије и Африке 1958–1959. и 1961. а ради се о стотинама страна архивске грађе. У овим документима можемо видети како се, путем бројних контаката у афро-азијским земљама, организовањем локалних комунистичких партија и заједница прекоморских Кинеза,²¹ обавештајним операцијама, интензивном пропагандном делатношћу, настоје осујетити југословенски дипломатски напори, оклеветати Титова личност и дискредитовати његова политичка делатност код домаћина,²² дознати што више са Титових сас-

¹⁸ ZWD, 109-00860-01(1), „Waijiaobu jiu dui Nasilafu de gongzuo fangzhen he Nansilafu neizheng waijiao dongxiang gei ge zhu waishi lingguan de tongbao“ [Циркулар МИП-а свим амбасадама и конзулатима о политици односа са Југославијом и усмерењу унутрашње и спољне политике Југославије].

¹⁹ ZWD, 109-01312-01(1), „Guanyu Nansilafu tong Ya, Fei guojia guanxi de dian“ [Телеграми о односима Југославије и афро-азијских земаља].

²⁰ ZWD, 109-01302-02(1), „Guanyu Yindu gongchandang dui Nansilafu de taidu ji wo Renmin Ribao shilun de fanying“ [О ставу КП Индије према Југославији и реакције на уводник Женмин жибаоа].

²¹ ZWD, 109-01431-01(1), „Waijiaobu jiu Nansilafu lingdaoren Tietuo fangwen YaFei guojia shi gei wo youguan zhu wai shiguan de zhishi dian“ [Инструкције МИП-а свим амбасадама које имају везу са посетом југословенског вође Тита афро-азијским земљама].

²² ZWD, 108-00771-02, „Nansilafu zongtong Tietuo xi bei Fei zhi xing“ [Пут југословенског председника Тита у западну и северну Африку].

танака са различитим афро-азијским лидерима, док се посвуда види његова „невидљива рука“ која предводи све те лидере и тиме подрива геополитичке амбиције НР Кине и Совјетског Савеза унутар Трећег света.²³

Сличан сценарио је присутан пред и током две конференције несврстаних земаља, Београдске 1961.²⁴ и Каирске 1964,²⁵ где се кроз стотине страна спољнополитичких анализа и процена, дипломатских извештаја, забелешки о разговорима са бројним представницима афро-азијских земаља покушавају осветлити југословенска улога у организовању и спровођењу концепта несврстаности у светској политици, идентификовати намере југословенског политичког врха и раскринкати геополитичка позадина непосредних дипломатских активности званичног Београда. Сличан процес видљив је и током организовања тзв. Друге афро-азијске конференције, односно Другог Бандунга 1965, када кинеска спољна политика настоји да анализира све југословенске потезе који утичу на расположење великог броја афро-азијских земаља и њихову посвећеност несврстаном или афро-азијском политичком моделу организовања Трећег света.²⁶ Исто тако, кинеска дипломатија блиско прати и истакнуту југословенску улогу у помоћи народноослободилачким покретима и изградњи постколонијалних земаља, као што је то био случај са Алжиром.²⁷

Занимљиво је нагласити да се кроз поменути грађу види како постепено еволуира кинески став према Југославији. У

²³ ZWD, 109-01431-06(1), „Nansilafu lingdaoren Tietuo fangwen Yindu de qingkuang“ [Ситуација око посете југословенског вође Тита Индији].

²⁴ ZWD, 113-00443-06, „Waijiaobu guanyu dui bujiemeng guojia shounao huiyi zhengce de qingshi“ [Инструкција МИП-а о политици према самиту несврстаних земаља].

²⁵ ZWD, 113-00406-07, „Nansilafu dui di er ci bujiemeng guojia huiyi de taidu“ [Став Југославије према другој конференцији несврстаних земаља].

²⁶ ZWD, 109-02950-01, „Nansilafu dui Ya Fei huiyi he Ya Fei La tuanjie huiyi de taidu“ [Став Југославије према афро-азијској конференцији и конференцији афро-азијско-латиноамеричке солидарности].

²⁷ ZWD, 107-01014-17, „Aerjiliya he Nansilafu guanxi“ [Односи Алжира и Југославије].

почетку је званични Београд био посматран изоловано од остатка несврстаних земаља и јавно представљан као битан реметилачки фактор унутар те групе, где је стајао раме уз раме са империјалистичким силама Запада. Временом, како ескалира политички и гранични сукоб са Индијом, идеолошки сукоб са Египтом и сукоб са Индонезијом око политичких права кинеске националне мањине, Нехру бива одмах прикључен Титу као део нове непријатељске осовине, док се египатском и индонежанском лидеру, Насеру и Сукарну, без обзира на све, још увек признају извесне револуционарне заслуге.²⁸ Временом се Индији и Југославији придружује и Совјетски Савез, као водећи ревизионистички отпадник, тако да се почетком 60-их година, у кинеском погледу на свет, постепено искристалисао удружени контрареволуционарни фронт „америчких империјалиста, совјетских и југословенских ревизиониста и индијских реакционара“, без обзира на очигледне супротности и иманентне разлике које су постојале између ове три групације, а које су суштински онемогућавале њихову координирану сарадњу, чак и у кинеском случају.²⁹

Како нам говоре кинеска документа, целокупна политика званичног Пекинга и сви поменути политички и идеолошки напади били су мотивисани намером да се земље као Југославија и Индија у потпуности дискредитују у очима других афроазијских земаља и тиме осујети њихова тешња међусобна спољнополитичка сарадња и организованост. Према томе, после кратког кинеско-индијског граничног рата октобра и новембра 1962, кинески званичници су отворено инсистирали на томе да Југославија буде искључена из свих посредничких активности несврстаних земаља, што је био и отворени покушај сејања раз-

²⁸ ZWD, 105-00944-07, „Yindu xianqi di er ci fan Hua gaochao de yinmou“ [Индија по други пут разоткрива заверу супротстављања Кини].

²⁹ ZWD, 109-02092-02, „Guanyu Heluxiaofu fangwen Yindu, Yinni, Miandian, Afuhan de qingkuang ji youguan ge guo meiti de fanying“ [Хрушчовљева посета Индији, Индонезији, Бурми и Авганистану и реакције у медијима сваке од земаља].

дора и ширења деоба међу њима. Ипак, кинеска дипломатија није знала да се иза египатских посредничких активности крила блиска политичка координација Каира и Београда.³⁰ У суштини, целокупна кинеска политика у овом периоду била је посматрана у оквирима велике стратешке парадигме промовисања кинеске идеолошке чистоте и супремације у односу на Совјетски Савез, заговарања доследности у антиимперијалистичкој борби са Сједињеним Државама и представљања Пекинга као предводника свих потлачених и обесправљених народа на свету у њиховој одлучујућој борби са светским империјализмом, неоколонијализмом и ревизионизмом.³¹

Индија

Као и у кинеском случају, и индијски државни архиви, пре свега када је у питању архивска грађа која обухвата године после стицања независности, нису били превише доступни домаћим и страним истраживачима. Међутим, за разлику од Кине где нема јасних правила око временског периода када документа постају доступна, у Индији, барем званично, важи временска граница од 50 година. Иако је овај процес законски одређен, највећи део државних институција још увек није предао Националном архиву Индије грађу насталу и пре тог периода. Ранијих година у овом архиву могла су се наћи и нека од докумената настала у Министарству спољних послова Индије, али многа документа, мада присутна у пописницима, још увек нису била доступна истраживачима. Тек у последње две године дошло је до значајног отварања архива када је више стотина хиљада страна докумената индијског МИП-а декласификовано и

³⁰ZWD, 105-00528-11, „Zhou zongli zhi Nasaier he qita yixie Ya Fei guojia yuanshou he zhengfu lingdao ren“ [Кореспонденција премијера Џоуа са Насером и другим шефовима држава и влада неких афро-азијских земаља].

³¹ZWD, 105-01272-01, „Sulian dui Zhong Yin bianjie wenti de taidu he Su Yin guanxi“ [Став СССР-а према кинеско-индијском граничном питању и совјетско-индијски односи].

предато Националном архиву Индије ради слободног научног коришћења. Већина тог архивског материјала обухвата документа која се односе на индијску спољну политику у периоду од касних 40-их, па све до раних 80-их, а највише су заступљени извештаји амбасада, опште спољнополитичке анализе и делови дипломатске преписке.

Поред Националног архива Индије, друга најважнија архивска институција у Њу Делхију је Нехруов меморијални музеј и библиотека, иначе највећа и најважнија установа за друштвене и хуманистичке науке у Индији. Управо у њој се налази и велико рукописно одељење које чува личне папире и државна документа која су настајала у кабинетима водећих индијских политичара у периоду пре и после 1947. године. Најважнији део пак чине лични архиви Џавахарлала Нехруа и Индире Ганди, који су нажалост и даље затворени за научну јавност и налазе се под личним старатељством породице Нехру-Ганди, што је случај и са личним фондом Кришне Менона, чија доступност зависи од одлуке кабинета премијера Индије. Иако ова три важна фонда нису доступна, ипак има велики број личних фондова људи из најближег окружења Нехруа и Индире Ганди који су доступни историчарима и крију велики број важних докумената за разумевање спољне и унутрашње политике ова два истакнута светска лидера. Поред тога, Меморијални фонд Џавахарлал Нехру, који блиско сарађује са Нехруовим меморијалним музејом и библиотеком и другим издавачима, већ три деценије објављује зборнике докумената везаних за Нехруа, његову унутрашњу и спољну политику,³² преписку са министрима,³³ преписку Нехруа и Индире Ганди са сарадницима о важним питањима,³⁴ породичне односе и др.³⁵

³² *Selected Works of Jawaharlal Nehru (Second Series)*, 1–50 (New Delhi: Jawaharlal Nehru Memorial Fund, 1991–2013).

³³ *Jawaharlal Nehru: Letters to Chief Ministers*, vol. 1–5 (New Delhi: Jawaharlal Nehru Memorial Fund, 1988–1990).

³⁴ *Jammu and Kashmir 1949–64: Select Correspondence between Jawaharlal Nehru and Karan Singh* (New Delhi: Penguin, 2006); *Kashmir and Beyond 1966–84: Se-*

Уколико говоримо о политици несврставања, онда је Индија несумњиво била колевка овакве спољнополитичке стратегије, један од оснивача Покрета несврстаних земаља, а током читавог хладноратовског периода имала је блиску и свеобухватну сарадњу са Југославијом. Управо индијски извори, без обзира на то да ли долазе из Нехруовог пера или од његових блиских сарадника, као и из индијске амбасаде у Београду, увелико нам сведоче о специјалном статусу који су Тито и Југославија уживали у Индији, великом поштовању које се узајамно исказивало, али нам пружају и многе детаље о индијском виђењу југословенске унутрашње и спољне политике. Осим билатералних односа, индијске дипломате су често пратиле и раст југословенског утицаја међу азијским земљама, нарочито у случају Бурме, чиме се директно утицало на правац индијске регионалне политике.³⁶

У свему овоме нарочито предњаче извештаји, као што је онај који је 1954. са своје прве посете Југославији послала Нехруова сестра Виђаја Лакшми Пандит, тадашњи председавајући Генералне скупштине ОУН-а, а у коме се види да је рано успостављен близак лични однос Нехруове породице са Титом, те да је то био и главни мотив да се покрене питање Титове посете Индији.³⁷ Исто тако, значајан је и Нехруов интерни извештај о његовој првој посети Југославији 1955. у коме се снажно осликава његов интензивни лични однос са југословенским председником, поуке које је добио о европској и светској политици, блискост погледа на међународну ситуацију, велика сло-

lect Correspondence between Indira Gandhi and Karan Singh (New Delhi: Penguin, 2011).

³⁵ *Two Alone, Two Together: Letters between Indira Gandhi and Jawaharlal Nehru 1922-1964* (New Delhi: Penguin, 2005).

³⁶ National Archives of India (NAI), Ministry of External Affairs (MEA), I-4/55-BC, „Annual Report from the Military Attaché in Burma, 1955“.

³⁷ Nehru Memorial Museum and Library (NMML), Vijaya Lakshmi Pandit Collection, Installment 2, Speeches/Writings by her, file 9, „Report on the visit to Yugoslavia“.

бода у размени мишљења итд.³⁸ Исто тако, значајно је нагласити да се у индијским архивима могу пронаћи и забелешке о разговорима Тита и Нехруа јула 1955. које су, нажалост, изгубљене у југословенским архивима.³⁹ У том светлу, веома је важан и интерни Нехруов извештај о посети Југославији јула 1956. поводом Брионског састанка Тито–Нехру–Насер, у коме износи детаље својих исцрпних разговора са југословенским и египатским председником о међународној ситуацији, али и негира да је ишта знао о Насеровој национализацији Суецког канала која је после тога уследила.⁴⁰ Иначе, транскрипти разговора са Бриона из фонда Кришне Менона су само делимично објављени, што само појачава ефекат Нехруовог извештаја, а представља значајно откриће, пошто су и ове забелешке недоступне у југословенским архивима.⁴¹

Са друге стране, у индијским архивима присутне су и анализе и извештаји индијске амбасаде и Београду, где бисмо истакли оне извештаје које је правио амбасадор Раџешвар Дајал, а у којима се детаљно анализира југословенска унутрашња и спољна политика, непрекидно истиче значај индијског политичког искуства, унутрашњег развоја и политике несврстаности који су већ били почели да утичу на Тита да крене тим истим путем, али су изазивали и забринутост међу западним и источним дипломатама. Исто тако, он у поверљивим анализама и даље наглашава Нехруову водећу улогу међу ванблоковским земљама, те да лидери као што су Тито и Насер и даље стоје у његовој политичкој сенци.⁴² Поред тога, документа из личног

³⁸ NAI, MEA, 1(3)/R&I/59, „The Prime Minister’s visit to the Soviet Union and Other Countries (June–July 1955)“.

³⁹ NMML, Subimal Dutt Collection, Subject File 82, „Tito–Nehru talks held in Belgrade, 1. VII 1955“.

⁴⁰ NMML, Subimal Dutt Collection, Subject File 89, „Note on PM’s tour abroad, June–July 1956“.

⁴¹ *Selected Works of Jawaharlal Nehru (Second Series)*, vol. 34 (New Delhi: Jawaharlal Nehru Memorial Fund, 2005), 297–304.

⁴² NAI, MEA, 62 – R&I/55(s), „Monthly Report of the Embassy of India in Belgrade, 1955“.

фонда Нехруовог блиског сарадника Субимала Дата откривају нам и унутрашње механизме одлучивања у Индији, нарочито на свакодневном нивоу, а у односу на Југославију и друге несврстане земље. Кроз његову личну преписку са Нехруом увиђају се и личне реакције Нехруа и његовог окружења на касније односе са Титом и политику према Југославији.⁴³ Упркос свему, неизбежан је закључак изведен из индијске архивске грађе да је Југославија и даље била земља са којом се најближе сарађивало и најинтензивније размењивало мишљење у кризним ситуацијама.

Индијски званичници су често анализирали билатералне односе са Југославијом у светлу сопствених односа са Совјетским Савезом и Кином и многе дипломате, као што је то био амбасадор Дајал, настојале су да ближе прате ове односе, а то је лично чинио и сам Нехру.⁴⁴ О оваквом тренду у анализама нарочито сведоче индијски извори после радикализовања лагерске политике према Југославији током 1958. године и касније, а нарочито када је дошло до још жешће кинеске кампање против Тита. У том периоду нагло расте број анализа и извештаја који се тичу овог новог политичког сукоба Југославије са Совјетским Савезом и Кином, а југословенски случај почиње да се посматра као негативан пример једне несврстане земље која може доћи под жесток политички и економски притисак лагерских земаља, нарочито уколико унутрашња и спољна политика те земље није у складу са идејама и пројекцијама водећих комунистичких сила.⁴⁵ То је нарочито било евидентно у случају отказивања лагерских економских аранжмана са Југославијом. Како нам говоре индијска документа, овакво неугодно југословенско искуство постало је еклатантан пример за Нехруа како би у

⁴³ NMML, Subimal Dutt Collection, Subject File 52, „PM's note on talks with the Vice-Premier of Yugoslavia“.

⁴⁴ NAI, MEA, 1(28)/55-57, „Yugoslavia in a changing world, 1957“.

⁴⁵ NMML, Subimal Dutt Collection, Subject File 99, „China and the Soviet-Yugoslav dispute“.

будућности требало градити односе Индије са Москвом и Пекингом.⁴⁶

Истовремено, како се постепено интензивирао кинеско-индијски сукоб око Тибета и међусобно недефинисане границе тако и пропорционално расте углед и утицај Југославије. Документа нам указују да се индијска дипломатија користи разгранатом сарадњом са званичним Београдом како би изоштрила своје анализе кинеске и совјетске политике, али и како би преко Југославије полако зидала нове мостове сарадње према Совјетском Савезу. На тај начин би се могла придобити, макар прећутна, подршка Москве у сукобу са Пекингом, а тиме би се и совјетска страна принудила да обустави пропаганду и критику усмерену према несврстаним земљама, у првом реду против Југославије и Египта.⁴⁷ Већ током Хрушчовљеве посете Индији почетком 1960. очевидно је да је совјетски лидер настојао да поправи односе са званичним Њу Делхијем и тиме изнивелише све несугласице између Кине и Индије и подстакне их на даље разговоре, али се и кроз ове разговоре огледао југословенски фактор када се Хрушчов поверио свом индијском саговорнику да се услед Титовог утицаја многе несврстане земље држе резервисано према Совјетском Савезу и тиме следе југословенску иницијативу.⁴⁸ Од тада је Југославија постала све присутнија у интерним разматрањима индијске владе, нарочито у вези са југословенским искуством политичког сукоба са социјалистичким лагером и како су се такве спољнополитичке околности одражавале на унутрашњу и спољну политику званичног Београда.⁴⁹

Као што то сведоче домаћи архивски извори, а овог пута потврђују и индијска документа, Нехру је често био веома

⁴⁶ NMML, Subimal Dutt Collection, Subject File 99, „Prime Minister’s secretariat, 1958“.

⁴⁷ NMML, Subimal Dutt Collection, Subject File 21, „Record of talk between the PM and the Soviet delegation, 1959“.

⁴⁸ NMML, Subimal Dutt Collection, Subject File 24, „PM’s talks with Khrushchev, 1960“.

⁴⁹ NMML, Subimal Dutt Collection, Subject File 38, „Visit of the Yugoslav delegation, 1959“.

резервисан према било каквој мултилатералној сарадњи несврстаних земаља, нарочито ако се радило о сазивању конференције несврстаних земаља.⁵⁰ Не много позитивно искуство Бандуншке конференције, где се индијски премијер нашао на удару прозападних политичара, али и у сенци кинеског премијера Џоу Енлаја, те његов амбивалентан однос према многим од афроазијских лидера итекако су утицали на обликовање оваквог става.⁵¹ Насупрот Југославији и Египту, донекле и Индонезији, који су желели стварање једног активног и снажног језгра несврстаних земаља које би на крају могло да наступи и као глобални медијатор у погоршаној међународној ситуацији, Нехру је највише пажње посвећивао неговању својих личних веза са лидерима великих сила, настојећи на тај начин да представи Индију као потенцијалног посредника у регулисању тензија између блокова.⁵² Терет спона мултилатерализма био је нешто што је он настојао да избегне, нарочито јер се радило, по њему, о једној хетерогеној групи земаља, које су формално заговарале несврстаност а са друге стране су имале блиске везе са једним од блокова или су блиско сарађивале са НР Кином.

Пораз Индије у граничном рату са Кином још једном је гурнуо Југославију у прве редове поузданих савезника на које се Индија увек могла ослонити, док је раније југословенско политичко искуство са лагером, као и лекције војне сарадње са западним земљама, уз одржавање једне стабилне несврстане позиције, веома су утицали на Нехруа да, у тренутку своје најтеже унутрашњополитичке и спољнополитичке кризе, упркос бројним притисцима и споља и изнутра, очува индијску војнополитичку неутралност и да издефинише и избалансира своје односе са Москвом и Вашингтоном.⁵³ Иако је Југославија била

⁵⁰ NAI, CON/27/61-AFR I, „Some aspects of the preparatory meeting of the conference of heads of states or governments of nonaligned countries“.

⁵¹ NMML, Subimal Dutt Collection, Subject File 86, „Asian-African Cooperation – retrospect and prospect“.

⁵² NMML, Subimal Dutt Collection, Subject File 111, „PM’s talks with Nasser, 1960“.

⁵³ NMML, T. T. Krishnamachari Collection, Correspondence with Nehru, 1963, „Nehru to B.K. Nehru, 1963“.

нешто спорија у својим јавним реакцијама, индијска страна, упркос првобитном неразумевању, убрзо је добро разумела да је то било диктирано Титовом жељом да преобрати Совјетски Савез на курс свестране сарадње са Индијом, чак и по цену сукоба са Пекингом.⁵⁴ На тај начин, Југославија је пружиала и свој допринос око посредничких напора несврстаних земаља у овом сукобу, док је ова кризна ситуација само још једном потврдила и учврстила фундаменталну блискост ставова Београда и Њу Делхија, чиме је поново потврђено стратешко партнерство две земље.

Мјанмар

За разлику од случаја НР Кине и Индије, о којима смо већ говорили, архиви Мјанмара заиста представљају велику непознаницу, како за ширу научну јавност тако и за историчаре који се генерално баве азијском и специфично историјом те важне азијске земље. Као и у случају своја два велика суседа, и мјанмарски архиви су углавном ван домаћаја већине домаћих и страних истраживача. Колико је познато, не постоје нека стриктна законска правила која би одредила временски период када би требало омогућити доступност докумената из кључних владиних институција. Већина државне администрације тек је почела да спрема документа која би предала Националном архиву Мјанмара, као што је случај са Министарством иностраних послова, премда је највећи део и данас затворен, док је нпр. војни архив и даље недоступан и сва грађа је већ пренета из Јангона (бившег Рангуна) у нову престоницу Неј Пи До. До сада је једино америчка историчарка Мери Калахан успела да добије неколико интерних армијских извештаја из 50-их, које је користила у својој књизи о историји бурманских оружаних снага, али ништа више од тога.⁵⁵ У случају архива мјанмарског МИП-а,

⁵⁴ NMML, T. N. Kaul Collection (I–III Instalments), Correspondence with Nehru, „Record of talk between Khrushchev and T.N. Kaul, 1962“.

⁵⁵ Mary P. Callahan, *Making Enemies: War and State Building in Burma*, (Ithaca: Cornell University Press, 2003).

аутор ових редова успео је да добије неколико интерних анализа о историјату Покрета несврстаних, што је већ био преседан у случају једног странца, а ова документа нам указују на важност југословенске спољне политике како унутар самог покрета тако и у билатералним односима са Бурмом, пошто је Тито успевао да овакву хетерогену групу, како указују бурмански аналитичари, води путем „умерености и суздржаности“.⁵⁶

Док су документа из периода британске власти већином доступна у Националном архиву Мјанмара, то није случај са документима која су настајала у периоду после стицања независности 1948. а која су, у међувремену, предата на чување тој архивској институцији. Аутор овог рада је, како му је било речено, први странац коме је специјално било допуштено да има увид у значајну количину архивске грађе која је настајала до почетка 60-их година и времена доласка бурманске војске на власт. Та документа, иначе, нису ни наведена у званичним пописницима архива, већ су организована у специјални пописник архивске грађе која још није учињена доступном. Што је још значајније, највећи део те грађе је микрофилмован, тако да је олакшано сналажење, а копирање грађе је учињено приступачнијим. Тек у најскорије време неки истраживачи из Кине и САД-а су добили приступ извесним савременим документима, али у много мањем обиму, тако да мјанмарски архиви и даље остају већински затворени за домаће и стране историчаре.

Током првих двадесетак година после стицања независности, тадашња Бурма је представљала значајан чинилац у креирању актуелне азијске политике, као и у промовисању политике несврстаности на глобалном плану. Тако је Бурма била непосредно ангажована у организовању мултилатералних скупова азијских земаља на којима је одлучивано о заједничким политичким акцијама или о организовању афро-азијске конференције, као што је то био случај са конференцијом у Коломбу 1954. Тим

⁵⁶„Non-Alignment Movement“, typewritten manuscript, Nay Pyi Daw, Ministry of Foreign Affairs, Research Division, 1978.

пре је важно напоменути да је и на оваквим, чисто регионалним скуповима, однос са Југославијом био на дневном реду.⁵⁷ Поред тога, како нам о томе сведоче документа из Националног архива Мјанмара, можемо јасно приметити да су односи са НР Кином имали апсолутни приоритет за бурманске власти, нарочито око граничног питања које је задирало у основе бурманске стабилности.⁵⁸ Сем тога, кроз архивску грађу можемо пратити и проблем преосталих Гуоминдангових трупа које су са бурманске територије вршиле нападе на јединице кинеских комуниста, што је временом прерасло у праву међународну кризу током које је Југославија активно подржавала бурманску дипломатију.⁵⁹ Исто тако, Бурма се врло рано ангажовала и у развијању односа не само са земљама из окружења већ и са суперсилама, пре свега са Совјетским Савезом. Кроз поменуту архивску грађу можемо видети значајан пораст совјетске економске и техничке помоћи, што је знатно помогло општем развоју Бурме и стабилизацији њене несврстане политике.⁶⁰ Осим Југославије, Бурма је имала врло интензиван политички, економски и војни однос са још једном малом земљом, Израелом, али је то често стварало и проблеме у бурманским односима са арапским несврстаним земљама, као нпр. са Египтом, што је исто тако присутно у новодоступним документима.⁶¹

Када је реч о Југославији, оно што је било присутно у домаћој архивској грађи још једном је потврђено и у бурманским документима. Бурманско-југословенски односи представљали су један од стубова успона глобалне несврстаности и знатно су допринели даљој међународној афирмацији обе земље, што је већ било приметно приликом успоставе дипломатских

⁵⁷ National Archives of Myanmar (NAM), 15/3(3), 081, „Asian Prime Ministers Conference in Colombo“.

⁵⁸ NAM, 126FMD48, 038, „Annual Reports on the Burma-China Boundary“.

⁵⁹ NAM, 91 HSB, 297, „Operations against Chinese Nationalist troops“.

⁶⁰ NAM, 15/3(6), 152, „Technical Assistance from the USSR“.

⁶¹ NAM, 15/3(6), 156, „Arab Concerns to the Economic Cooperation between Burma and Israel“.

односа 1950.⁶² Политичка блискост између Југославије и Бурме постигнута је и у оквирима Азијске социјалистичке конференције, где су обе земље играле значајну политичку улогу унутар овог алтернативног социјалистичког дискурса.⁶³ Осим као узор спољнополитичке независности, Југославија је за Бурму била инспирација за социјалистичку изградњу, као и за војну модернизацију, што је временом постала и срж билатералне размене.⁶⁴ Како нам казују бурмански извори, бурманске дипломате су пажљиво пратиле развој југословенске економије, нарочито индустрије, тражећи моделе сопственог успешног економског развоја, али и учећи из неких грешака које је Југославија начинила копирајући стаљинистички модел.⁶⁵ Осим наведених докумената, међу бурманском архивском грађом можемо пронаћи и преписку Тита и бурманског премијера У Нуа, што је још један од доказа велике личне и политичке блискости која је постојала између два лидера.⁶⁶ На тај начин, мјанмарски архиви су још једном потврдили очевидни значај Југославије, не само у билатералном кључу него и много шире, што је значајно за даљи развој наших сазнања о природи југословенског међународног ангажовања у том периоду.

⁶² NAM, 230 FMS 50, 070, „Establishment of Diplomatic Relations between Burma and Yugoslavia“.

⁶³ NAM, 13/3(3), 062, „Asian Socialist Conference“.

⁶⁴ NAM, 15/3(6), 095, „Burmese Military Attache to Yugoslavia“.

⁶⁵ NAM, 15/3(6), 143, „A Preliminary View of the Industrial State of Yugoslavia“.

⁶⁶ NAM, 15/3(9), 188, „Tito–U Nu Correspondence, 1958“.

Извори и литература

Архивски извори

- Zhonghua renmin gongheguo waijiaobu dang'anguan (ZWD)
- National Archives of India. Ministry of External Affairs
- National Archives of Myanmar
- Nehru Memorial Museum and Library. Vijaya Lakshmi Pandit Collection
- Nehru Memorial Museum and Library. Subimal Dutt Collection
- Nehru Memorial Museum and Library. T. T. Krishnamachari Collection
- Nehru Memorial Museum and Library. T. N. Kaul Collection (I–III Instalments)

Објављени историјски извори

- *1954 nian Rineiwa huiyi*. Beijing: Shijie zhishi chubanshe, 2005.
- *Deng Xiaoping nianpu 1904–1974*, 1–3. Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 2009.
- *Deng Xiaoping wenji*, 1–3. Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 2014.
- *Zhongguo daibiaotuan chuxi 1955 nian Wanlong huiyi*. Beijing: Shijie zhishi chubanshe, 2006.
- *Zhou Enlai nianpu 1949–1976*, 1–3. Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 1997.
- *Zhou Enlai waijiao wenxuan*. Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 1990.
- *Jammu and Kashmir 1949–64: Select Correspondence between Jawaharlal Nehru and Karan Singh*. New Delhi: Penguin, 2006.
- *Jawaharlal Nehru: Letters to Chief Ministers*, vol. 1–5. New Delhi: Jawaharlal Nehru Memorial Fund, 1988–1990.
- *Jianguo yilai zhongyao wenxian xuanbian*, 1–20. Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 1993–1998.

- *Jianguo yilai Mao Zedong wengao*, 1–12. Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 1987–1996.
- *Jianguo yilai Zhou Enlai wengao*, 1–3. Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 2008.
- *Jianguo yilai Liu Shaoqi wengao*, 1–7. Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 2005–2008.
- *Jiemi waijiao wenxian: Zhonghua renmin gongheguo jianjiao dang'anguan 1949–1955 nian*. Beijing: Zhongguo huabao chubanshe, 2005.
- *Kashmir and Beyond 1966–84: Select Correspondence between Indira Gandhi and Karan Singh*. New Delhi: Penguin, 2011.
- *Liu Shaoqi nianpu*, 1–2. Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 1996.
- *Mao Zedong nianpu 1893–1949*, 1–3. Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 1993.
- *Mao Zedong nianpu 1949–1976*, 1–5. Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 2013.
- *Mao Zedong wenji*, 1–8. Beijing: Renmin chubanshe, 1998.
- *Mao Zedong xuanji*, 1–4. Beijing: Renmin chubanshe, 1991.
- *Mao Zedong waijiao wenxuan*. Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 1994.
- „Non-Alignment Movement“, typewritten manuscript. Nay Pyi Daw. Ministry of Foreign Affairs Research Division, 1978.
- *Selected Works of Jawaharlal Nehru (Second Series)*, 1–50. New Delhi: Jawaharlal Nehru Memorial Fund, 1991–2013.
- *Two Alone, Two Together: Letters between Indira Gandhi and Jawaharlal Nehru 1922–1964*. New Delhi: Penguin, 2005.
- *Chen Yi nianpu*, 1–2. Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe, 1996.

Литература

- Аникеев, А. С. *Как Тито от Сталина ушел: Югославия, СССР и США и начальный период Холодной войны (1945–1957)*. Москва: ИС РАН, 2002.

- Bekić, Darko. *Jugoslavija u Hladnom ratu: Odnosi sa velikim silama 1949–1955*. Zagreb: Globus, 1988.
- Bogetić, Dragan i Ljubodrag Dimić. *Beogradska konferencija nesvrstanih zemalja 1–6. Septembar 1961. Prilog istoriji Trećeg sveta*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2012.
- Bogetić, Dragan. *Jugoslavija i Zapad 1952–1955: Jugoslovensko približavanje NATO*. Beograd: Službeni glasnik SRJ, 2000.
- Bogetić, Dragan. *Nova strategija spoljne politike Jugoslavije 1956–1961*. Beograd: ISI, 2006.
- Boden, Ragna. *Die Grenzen der Weltmacht: Sowjetische Indonesienpolitik von Stalin bis Brežnev*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2006.
- Callahan, Mary P. *Making Enemies: War and State Building in Burma*. Ithaca: Cornell University Press, 2003.
- *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance, 1945–1963*, Odd Arne Westad (ed.). Washington, D.C.: Woodrow Wilson Center Press, Stanford: Stanford University Press, 1998.
- *Connecting Histories: Decolonization and the Cold War in Southeast Asia, 1945–1962*, Christian Ostermann and Cristopher Goscha (eds). Washington, D.C.: Woodrow Wilson Center Press, Stanford: Stanford University Press, 2009.
- Čavoški, Jovan. *Jugoslavija i kinesko-indijski konflikt 1959–1962*. Beograd: INIS, 2009.
- Dixit, J. N. *Across Borders: Fifty Years of India's Foreign Policy*. New Delhi: Picus Books, 1998.
- Gaddis, John Lewis. *The Cold War*. London: Penguin, 2005.
- Gaddis, John Lewis. *The United States and the Origins of the Cold War 1941–47*. New York: Columbia University Press, 1972.
- Gaddis, John Lewis. *We Now Know: Rethinking the Cold War History*. Oxford: Oxford University Press, 1998.
- Gaiduk, Ilya. *Confronting Vietnam: Soviet Policy toward the Indochina Conflict 1954–1963*. Washington D. C.: Woodrow Wilson Center Press, Stanford: Stanford University Press, 2003.
- *Die Sowjetunion und die Dritte Welt: USSR, Staatssozialismus und Antikolonialismus im Kalten Krieg*, Andreas Hilger (ed.). Munchen: R. Oldenbourg Verlag, 2009.

- Едемский, А. Б. *От конфликта к нормализации: советско-югославские отношения в 1953–1956 годах*. Москва: Наука, 2008
- Životić, Aleksandar. *Jugoslavija i Suecka kriza 1956–1957*. Beograd: INIS, 2008.
- Zubok, Vladislav M. *A Failed Empire: The Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2007.
- Zhihua, Shen. *Leng zhan de zai zhuanxing: Zhong Su tongmeng de nei zai fenqi jiqi jieju*. Jiuzhou: Jiuzhou chubashe, 2012.
- Jian, Chen. *Mao's China and the Cold War*. Chapel Hill: North Carolina University Press, 2001.
- Kolko, Gabriel. *Confronting the Third World: United States Foreign Policy 1945–1980*. New York: Pantheon Books, 1988.
- Leffler, Melvyn P. *The Preponderance of Power: National Security, the Truman Administration, and the Cold War*. Stanford: Stanford University Press, 1992.
- Lis, Lorejn. *Održavanje Tita na površini: Sjedinjene Države, Jugoslavija i Hladni rat*. Beograd: BMG, 2003.
- Luthi, Lorenz. *The Sino-Soviet Split: Cold War in the Communist World*. Princeton: Princeton University Press, 2008.
- McMahon, Robert J. *The Cold War on the Periphery: The United States, India and Pakistan*. New York: University of Columbia Press, 1994.
- Rajak, Svetozar. *Yugoslavia and the Soviet Union in the Early Cold War: Reconciliation, comradeship, confrontation, 1953–1957*. London: Routledge, 2011.
- Smith, Tony. "New Bottles for New Wine: A Pericentric Framework for the Study of the Cold War", *Diplomatic History*, Vol. 24, No. 4 (Fall 2000)
- *The Cambridge History of the Cold War*, I–III, Melvyn Leffler, Odd Arne Westad, (eds). Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Fursenko, Aleksandr, Timothy Naftali. *Khrushchev's Cold War: The Inside Story of the American Adversary*. New York: W.W. Norton, 2006.

- Фурсенко, А. А. *Россия и международные кризисы: середина XX века*. Москва: Наука, 2006.
- Westad, Odd Arne. *Reviewing the Cold War: Approaches, Interpretations, Theory*. London: Frank Cass Publishers, 2000.
- Westad, Odd Arne. *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Westad, Odd Arne. "The New International History of the Cold War: Three (Possible) Paradigms". *Diplomatic History*, Vol. 24, No. 4 (Fall, 2000)

**A View on Yugoslavia's Nonaligned Policy
from the Asian Archives: New Supplements to the
History of Yugoslavia's Relations with the Third World**

Yugoslavia's nonaligned foreign policy during the Cold War was one of the main features of the country's outstanding presence in the international arena. Recent Cold War studies, relying on new archival findings from all sides of this global conflict, tend to give more prominence to the role of lesser powers inside the international system. With the opening of the Yugoslav archives, this was also a noticeable trend in the domestic historiography too. Following these new scientific trends, this article strives to present recent findings from the major Asian archival institutions that could shed more light on the relevance of Yugoslavia's interactions with the Third World and that could raise new research issues that these new findings might solve. Based on author's personal experience, this article tends to present some of the most important archives and documents coming from China, India, and Myanmar, countries that nurtured specific relationship with socialist Yugoslavia at that time, adding thus new details and weight to the research done in the domestic archives. Therefore, some of these documents portray Yugoslavia's all-encompassing political, economic, and military presence among major Third World nations even more clearly and also underpin the country's claims to relevance during the Cold War.